

UDK: 005.44+342.3
Bibliid 0543-3657, 63 (2012)
God. LXIII, br. 1148, str. 137-160.
Pregledni članak
Primljen: 17. jun 2012. godine

*Mirjana DEJANOVIĆ*¹

Globalizacija, međunarodno pregovaranje i ekonomski suverenitet

SAŽETAK

Globalizacija je proces koji izaziva veoma kontroverzna mišljenja. Po nekima je globalizacija najviši stepen razvitka našeg društva, ali je sa jedne strane nekim državama omogućio ekonomsko jačanje i prosperitet, dok je nekim drugim zemljama išao na štetu i još više produbio ekonomski jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja sveta. Uzrok tome leži u činjenici da mogućnosti za razvoj i privredni rast nisu svima podjednako date. Neke zemlje su globalističke procese i energetske izvore kojima obiluju iskoristile za snažan privredni rast i jačanje svojih ekonomija. Druge, koje pak nisu bogate energentima, i nemaju prirodna bogatstva, obično se nalaze na niskom stepenu razvijenosti, imaju veoma visoku stopu nezaposlenosti i brojne socijalne probleme, veliki spoljnotrgovinski i platno-bilansni deficit koji obično pokušavaju da reše dodatnim zaduživanjem države. U situaciji kada postaju ekonomski zavisne, države prvobitno gube svoj ekonomski, a zatim i politički suverenitet. Globalizacija i pojava sve većeg broja subjekata međunarodnog pregovaračkog procesa, uključujući i stvaranje brojnih NVO organizacija, dodatno su otežali međunarodno pregovaranje. Diplomatske aktivnosti su sve kompleksnije, a kao jedan od mogućih načina korekcije procesa globalizacije navodi se regionalno, ekonomsko i političko udruživanje zemalja i međunarodno multilateralno pregovaranje na iterregionalnom nivou.

Ključne reči: Globalizacija, međunarodno pregovaranje, diplomatija, neoliberalizam, multilateralizam, interregionalizam, suverenitet.

Uvod

Živimo u vremenu kada se međunarodno pregovaranje značajno menja i postaje mnogo kompleksnije. Razlozi za to su mnogobrojni i prouzrokovani su pre svega kompleksnošću današnjeg međunarodnog okruženja, novom

¹ Mr Mirjana Dejanović, kandidat za prijavu doktorske disertacije na Fakultetu za međunarodnu ekonomiju. E-mail: mrdejanovic@gmail.com.

političko-ekonomskom arhitekturom sveta, i novim stepenom tehničko-tehnološke razvijenosti samog društva. Usled razvoja info-tehnologija i brojnih dostignuća koje nam je to takozvano „informatičko društvo“ donelo (pojava interneta, mobilnih telefona, komunikacija putem mejla, video-konferencije, društvene mreže itd.), društvo u kojem živimo je bitno drugačije, jer je i način komunikacije među ljudima bitno drugačiji, jednostavniji i brži.

„U međunarodnim odnosima pregovaranje je uvek imalo centralno mesto, kako u funkcionisanju država – nacija i odnosima među njima, tako i međunarodnih i globalnih sistema kolektivne bezbednosti koji su postepeno nastajali. Sa jačanjem novih faktora kao što su ekonomska i tehnološka globalizacija, međunarodni mediji, svetske trgovinske i finansijske institucije i druge multilateralne organizacije, snažne regionalne grupacije, globalni i regionalni ekološki izazovi – međunarodno pregovaranje postaje kompleksnije i ne može se više svesti na rešavanje sporova među nezavisnim državama”.²

Globalizacija i međunarodno pregovaranje

Zahvaljujući dostignućima modernih tehnologija, novim načinima komunikacije koji nisu bili prisutni u prethodnim vekovima kao i postojanju većeg broja država, međunarodnih organizacija, ali i postojanju mnogobrojnih nevladinih organizacija (NVO) koje postaju sve značajnija pregovaračka snaga – međunarodno pregovaranje postaje bitno drugačije i kompleksnije. Takozvane NVO osnivaju različite interesne grupe sa ciljem zastupanja i zaštite svojih interesa. Samo neke od njih kao što su *Greenpeace*, *Human Rights Watch*, *Associated press*, *CARE International*, ili *International Rescue Committee*, spadaju u red velikih međunarodnih organizacija koje imaju veliki značaj, i pregovaračku snagu.

Pored navedenih NVO postoje i mnoge druge organizacije koje imaju za cilj zaštitu posebnih oblasti ljudskog društva, kao što su zaštita čovekove životne sredine, borba za ljudska prava, borba protiv rasne i verske diskriminacije, borba za jednaka prava žena tj. borba protiv diskriminacije na osnovu pola, rase ili verskog opredeljenja. Ove organizacije su brojne, i postoje kako na lokalnom, regionalnom, tako i na međunarodnom, tj. globalnom nivou. Neke organizacije osnivaju se kao ekonomske, tj. strukovne i granske organizacije čiji je cilj zaštita pojedinih grana biznisa. To su takozvane „biznis organizacije” koje predstavljaju udruženja za zaštitu interesa i rada kompanija u pojedinim granama biznisa.

„Pregovaranje se na početku XXI veka suočava sa međunarodnim ambijentom koji je mnogo drugačiji od onoga pre jednog stoleća. Pre svega, broj subjekata međunarodnog prava se ogromno povećao – umesto manje od pedeset suverenih država na početku XX veka, sada ih ima skoro dve stotine.

² Živorad Kovačević, *Međunarodno pregovaranje*, Diplomatska akademija MSP SCG, Filip Višnjić, Beograd, 2004, str. 27.

Mnoštvo međuvladinih, nevladinih i transnacionalnih organizacija i grupacija čini međunarodnu matricu mnogo bogatijom i složenijom. Informatička revolucija, medijska globalizacija i rast velikih multinacionalnih kompanija, čija finansijska moć i uticaj su često veći nego mnogih manjih država, stvaraju kvalitetno drugačiju globalnu arenu na kojoj se odvijaju najraznovrsniji pregovarački procesi.”³

U takvoj situaciji nikako ne možemo govoriti o bilateralnom ili multilateralnom karakteru međunarodnog pregovaranja. Ono je pre svega „globalno pregovaranje” koje u pregovarački proces uključuje pored mnoštvo država i brojne političke i nevladine organizacije. Da li to znači da je bilateralna i multilateralna diplomatija prevaziđena? Da li pregovaranje na bilateralnom i multilateralnom nivou među državama gubi svoj značaj? Odgovor je naravno ne, jer međunarodno pregovaranje uključuje ne samo pregovaranje na globalnom nivou, već i pregovaranje na regionalnom i lokalnom nivou. Sve navedeno pokazuje koliko je danas međunarodno pregovaranje kompleksnije, obuhvatnije i samim tim osetljivije jer uključuje veliki broj činilaca i faktora. Tako smo u situaciji da dve suverene države i dalje komuniciraju tj. pregovaraju na bilateralnom nivou, a komunikacija između više država i njihovo učešće na brojnim međunarodnim i regionalnim konferencijama takođe se i dalje odvija na multilateralnom nivou. Ali, ono što je posebna premisa današnjeg međunarodnog pregovaračkog procesa i diplomatije je pregovaranje na takozvanom globalnom nivou. Ta globalno orijentisana međunarodna diplomatija da bi bila uspešna zahteva poznavanje veoma velikog broja činilaca i faktora, i veoma dobru komunikaciju sa drugim državama i brojnim međunarodnim organizacijama na globalnom nivou, vodeći pri tome računa da globalna politika ne dođe u koliziju sa regionalnom i lokalnom diplomatijom.

Diplomatija na bilateralnom nivou i dalje postoji, i dalje je veoma bitna i ništa manje značajna nego pre, ali je činjenica da je i ona pretrpela određene „mutacije”. Kao što je čuveni filozof Heraklit rekao, „sve teče, sve se menja”, pa se tako i bilateralna diplomatija menja u menjajućem društvu i takozvanom „novom vremenu”, ili novom „informatičkom društvu”. Informatičko društvo je zahvaljujući brojnim dostignućima i novinama na polju ljudske komunikacije dovelo i do stvaranja takozvane „virtuelne diplomatije”. Virtuelna diplomatija predstavlja pregovaranje korišćenjem savremenih načina komunikacije: interneta, komunikacije imejlom, video-konferencije, ali podrazumeva i posebno značajnu komunikaciju putem društvenih mreža.

Međutim, promena načina tj. raznovrsnost načina komunikacije samo je jedan od mnogobrojnih faktora koji su uticali na promenu u međunarodnom pregovaračkom procesu. Jedan od faktora je svakako i drugačije ukupno političko-ekonomsko okruženje i nova podela snaga u svetu. Stvaranje Evropske unije sigurno je jedan od mnogobrojnih faktora koji su uticali ne samo na novu geografsku sliku sveta, već i na promenu

³ Ibidem, str. 39.

međunarodnih odnosa i samog pregovaračkog procesa. Ona je napravila novi odnos snaga u pregovaračkom procesu naspram SAD i Rusije, s obzirom na to da ima definisanu zajedničku spoljno-bezbednosnu politiku koju zastupa u procesu međunarodnog pregovaranja.

„Granice koje su razdvajale unutrašnju i međunarodnu politiku, a na kojima je država naselila spoljnu politiku kao umetak kojim čuva odeljenost svoje teritorije od drugih koristeći ga da tu štiti isključivo svoju vlast, probijene su u Evropskoj uniji. Svetska, međunarodna, regionalna, unutrašnja subpolitika u Uniji nisu više odelite. Nisu ni tek povezane. One se sve više usađuju jedne u druge. Pomeraju se i granice među pitanjima i oblastima. Među pojedinim pitanjima i oblastima granice su propusne. Među drugima nestaju. Prostor Evropske unije – zbog usađivanja i urastanja, ranije odeljenih politika delovanjem raznorodnih učesnika odlučivanja, koji menjaju, brišu i povlače nove granice među oblastima i pitanjima, napet je između diplomatije i demokratije.”⁴

Iako je prvobitno Evropska unija zamišljena kao ekonomska organizacija, tj. „Evropska zajednica za uglj i čelik”, ona ubrzo postaje unija evropskih država koja ima svoju monetu, svoj parlament i svoje političke predstavnike. Dakle, ona postaje i politička unija koja definiše svoju multilateralnu i globalnu politiku prema ostalim državama i raznim međunarodnim organizacijama, i ima svoju zajedničku spoljno-bezbednosnu politiku. Tako Evropska unija ima i svoju multilateralnu politiku. Štaviše, „multilateralizam u Uniji, zasenio je značaj bilateralne diplomatije. Diplomatski bilateralizam unutar EU, zvanično ostvarivan preko diplomatskih misija koje države članice imaju uspostavljene jedne kod drugih, kao i preko stalnih predstavništava svake od njih pri Komisiji EZ/EU u Briselu, zaklonile su i višeslojne i višeučesničke mreže opštenja. *Multilateralizam usađen u bilateralizam* postao je način tumačenja odnosa multilateralne i bilateralne diplomatije unutar Evropske unije”.⁵

Evropska unija stoga ima definisanu zajedničku politiku o svim važnim pitanjima koja su bitna za njeno normalno funkcionisanje i očuvanje evropskog integriteta i suvereniteta. Do te zajedničke politike ne dolazi se uvek lako, ona je pre proces dugotrajnog pregovaranja i međusobnog usaglašavanja zemalja članica. Da bi sam proces pregovaranja bio efikasan i konstruktivan Evropska unija ima svoje brojne zajedničke institucije i organizacije, koje joj pomažu da na organizovan i legitiman način donosi odluke koje su nekada rezultat konsenzusa, a nekada ishod većine glasova.

Međutim, ono što je najbitnije jeste da su one rezultat pregovaranja sa ciljem definisanja zajedničke spoljno-bezbednosne politike, ekonomske politike, pravosudne i policijske saradnje. Samo neke od zajedničkih institucija Evropske unije su:

- 1. Evropska komisija** u kojoj se odluke donose glasanjem na osnovu prethodnog procesa pregovaranja;

⁴ Prof. dr Jelica Stefanovic-Štambuk, „Bilateralna diplomatija u Evropskoj uniji”, Fakultet političkih nauka, *Godišnjak 2008*, Beograd, 2008, str. 323–333.

⁵ Ibidem, str. 335.

2. **Evropski savet** kao najznačajnije telo koje čine šefovi država i predsednik Evropske komisije;
3. **Savet ministara Evropske unije** koji čine po jedan ministar iz svake države članice;
4. **Evropski parlament**, koji čine neposredno izabrani predstavnici naroda država članica, kao institucija u okviru koje se raspravlja o svim važnim pitanjima koji su vezani za uniju, a odluke se donose većinom glasova;
5. **Evropski sud pravde**; i
6. **Evropski revizorski sud**.

Pored ovih zvaničnih institucija Evropska unija ima i niz savetodavnih tela od kojih su najznačajniji:

1. **Komiteta regiona Evropske unije**, koji je sačinjen od predstavnika lokalnih vlasti. Svaka zemlja u skladu sa svojom veličinom ima proporcionalni broj predstavnika. Komitet regiona u svom sastavu ima: Komitet spoljnih poslova, koji se bavi pitanjima vezanim za proširenje Evropske unije i „zajedničke savetodavne komitete“ koji imaju pravno-savetodavnu funkciju, takođe u procesu pridruživanja i proširenja Evropske unije;
2. **Evropski ekonomski i socijalni komitet**, koji je zadužen za ekonomsku i socijalnu politiku Evropske unije. On ima zadatak da predstavlja interese različitih interesnih grupa počevši od interesa kompanija, sindikata, poljoprivrednika, do udruženja potrošača, i vodi računa o ekonomskoj i socijalnoj stabilnosti Evropske unije. Tu je pre svega veoma važna zajednička ekonomska i monetarna politika za egzistenciju i stabilnost zajedničke valute EUR. Takođe, on se bavi pitanjima funkcionisanja i regulisanja zajedničkog tržišta i tržišne infrastrukture, agrarne politike, zatim pitanjima transporta, pitanjima nezaposlenosti, socijalnih davanja, i brojnim drugim pitanjima uključujući i pitanje evropskog državljanstva i međusobne uređenosti informatičkog društva. Među najvažnijim finansijskim institucijama Evropske unije su svakako: Evropska centralna banka, Evropska investiciona banka i Evropski investicioni fond.

Pored navedenih institucija Evropske unije važno je istaći i da ona ima svoj zvanični grb, himnu i državni praznik, tj. „Dan Evrope“, ali još nema zajednički ustav. Evropska unija „za sada“ predstavlja zajednicu koju čini 27 evropskih država, i ona ima jasno definisanu zajedničku politiku o najrazličitijim pitanjima bitnim za funkcionisanje zajednice kao što su: poljoprivreda, mediji, budžet, klimatske promene, pitanja konkurencije, prava potrošača, kultura, obrazovanje, carina, ekonomska i monetarna politika, pitanje razvoja Evropske unije i međusobne saradnje država članica, zajednička socijalna politika i politika zapošljavanja, zdravstvena politika, energetska politika i politika zaštite čovekove sredine, do onih veoma važnih ili najvažnijih pitanja kao što su:

1. zajednička spoljno-bezbednosna politika;
2. zajednička ekonomska i monetarna politika;

3. stav po pitanju ljudskih prava;
4. državljanstvo Evropske unije; i
5. unutrašnje tržište.

Sam pregovarački proces i organizacija same Evropske unije prilično su kompleksni, tako da diplomatija danas ima čini se nikad teži zadatak, da svojim najrazličitijim spektrom delovanja omogući što bolju komunikaciju među državama u cilju očuvanja bezbednosti i svetskog mira.

U savremenom svetu modernih tehnologija i medijske pristupačnosti, postoji veoma veliki broj premisa o kojima se u savremenoj diplomatiji mora voditi računa da bi sama diplomatija i ishod pregovaračkog procesa bili uspešni.

Razlike u mišljenjima i stavovima među državama uvek postoje, i dobro je da je tako jer upravo ta različitost stavova i čini pregovarački proces konstruktivnim – da se na osnovu različitih mišljenja i razmene stavova dođe do „najboljeg zajedničkog rešenja“ ili bolje reći zajedničkog rešenja prihvatljivog za sve strane koje učestvuju u pregovaračkom procesu.

„Zadatak diplomatije je da prati, unapređuje i ostvaruje međunarodne odnose, otklanja i rešava nesporazume i probleme u odnosima subjekata međunarodnog prava i međunarodnih odnosa.

Kao što svaka organizacija ili društvo moraju da funkcionišu prema određenim pravilima, tako je i u odnosima između država neophodno da njihovi kontakti i saradnja budu u kontaktu sa nekim univerzalno prihvaćenim pravilima i običajima, i okvirima planetarne organizacije. U toku svog razvoja diplomatija je izgradila posebne tehnike komuniciranja i ponašanja, primenjujući razne forme i metode koje su vremenom prerasle u standardne norme ponašanja diplomata. Ta su se pravila menjala, usavršavala i dopunjavala novim saznanjima, običajima i postala opšteprihvaćena i tako formirana u međunarodni diplomatski protokol. Otuda je diplomatski protokol zbir pravila ponašanja zvaničnih predstavnika država i međunarodnih organizacija u ostvarivanju diplomatske funkcije u međunarodnim odnosima. Ta pravila su sadržana u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima (BKDO), Bečkoj konvenciji o konzularnim odnosima (BKKO), Konvenciji o specijalnim misijama, Konvenciji o privilegijama i imunitetima UN i specijalizovanih agencija, multilateralnim i bilateralnim ugovorima.

Međutim, u delu diplomatskog ceremonijala, preseansima i privilegijama mnoga pitanja nisu regulisana međunarodnim normama nego prepuštena pravilima međunarodnog običajnog prava, odnosno normama nacionalnog zakonodavstva, tradiciji i običajima država.

Naš diplomatski protokol se zasniva, naravno, na istim principima i načelima međunarodnog prava koje primenjuju ostale države i međunarodne organizacije.”⁶

⁶ Zoran Veljić, *Diplomatski protokol*, Diplomatska akademija MSP Srbije, Službeni list, Beograd, 2008, str. 15.

Kada se govori o međunarodnom pregovaranju tj. o multilateralnoj diplomatiji i sve izraženijem procesu globalizacije koji vodi unipolarnosti i hegemonij vladavini jedne supersile tj. jedne najmoćnije države na svetu, u poslednje vreme se sve češće govori o iterregionalizmu kao novom obliku organizovanja sveta i međunarodnog pregovaranja. Zadatak iterregionalizma je da uspostavi ranotežu snaga tj. globalne moći koja je nekada postojala. Neko bi rekao da se radi o novom kolonijalizmu, ili periodu „novih unija“, ili „regionalne podele sveta“ po diktatu najmoćnijih država, ali, kako ga god nazvali, taj novi vid organizovanja sveta predstavlja vrlo interesantno rešenje za novu organizaciju sveta, ili bolje reći korektivnu meru globalizacije.

Iterregionalizam se može posmatrati i kao pozitivna povratna sprega koja bi rešila nepravilnosti „globalističkog“ ili „unitarističkog“ procesa ili jednostavno rečeneo, jedne globalne vladavine. Tako bi da se pored bilateralnog i multilateralnog pregovaranja kao pokušaj prevazilaženja unitarizma pojavio još jedan vid organizovanja i pregovaranja poznat kao iterregionalizam ili iterregionalna diplomatija. Dakle, javlja se još jedan novi model pregovaranja kao multilateralni iterregionalizam. Štaviše, mnogi autori naglašavaju da globalizacija sama po sebi nije dobra i podrazumeva denacionalizaciju i ulazak u period unilateralizma ili hegemonije vladavine „jedne najmoćnije države na svetu“, tj. gubitak nacionalnog identiteta, zaboravljanje tradicionalnih vrednosti i nacionalne kulture i popularisanje univerzalizma kako u ekonomiji i politici, tako i u kulturi.

„Iako je u određenoj postavci iterregionalizam „maglovit“, već igra važnu institucionalnu i ideacionu ulogu. Oblikuje uzorni obrazac regiona „treće generacije“. Unutra je uzorni region višedimenzionalno povezan – radi nadmašivanja ciljeva stvaranja oblasti (režima) slobodne trgovine ili bezbednosnog saveza. Otvoren je prema spolja ka međunarodnim organizacijama, drugim regionima i pojedinačnim državama.“⁷

Dakle, za međunarodno pregovaranje i bolju arhitekturu svetske vladavine zagovara se iterregionalizam koji bi pomogao da se uspostavi novi odnos političkih snaga u svetu. Na taj način bi postojalo nekoliko regionalnih centara koji bi trebalo međusobno da komuniciraju i zajednički donose odluke o pitanjima od zajedničkog interesa, kao što su bolje i racionalnije korišćenje ograničenih prirodnih resursa, borba za ljudska prava i zaštita životne sredine, i implementacija procedura i standarda koji bi omogućili održivi razvoj. Ovakva struktura bi definitivno bila bolja za svet u celini jer hegemonistička vladavina jedne države, bez obzira koja je to država, i kakva je njena politika, nije dobra za svet u celini i njegov dalji razvoj.

Iterregionalizam bi pre svega imao zadatak da stvori zajedničku i opšteprihvaćenu politiku bezbednosti i očuvanja mira. Pored globalizma koji nastoji da prevlada, i iterregionalizma koji pokušava da popravi savremenu sliku sveta, bilateralna i multilateralna diplomatija će i dalje postojati.

⁷ Prof. dr Jelica Stefanović-Štambuk, „Multilateralizam i iterregionalizam za novu arhitekturu globalne vladavine“, Fakultet političkih nauka, *Godišnjak 2009*, Beograd, 2009, str. 417.

Međunarodno pregovaranje će i dalje postojati kako na bilateralnom nivou između dveju država, tako i na multilateralnom nivou konferencijskog pregovaranja među državama, ali zahvaljujući formiranju brojnih regionalnih saveza, tj. organizovanja na regionalnoj osnovi, pregovaranje će se odvijati i na novom interregionalnom multilateralnom nivou.

Ošteprihvaćen međunarodni diplomatski protokol uključuje poseban odeljak posvećen takozvanom multilateralnom pregovaranju na međunarodnim konferencijama poznat pod imenom „diplomatski konferencijski protokol“, pa se tako često govori i o takozvanoj konferencijskoj diplomatiji.

„Konferencijska diplomatija je upravljanje odnosima između vlada i odnosima između vlada i međunarodnih organizacija, koji nastaju na međunarodnim konferencijama.

Konferencijska diplomatija može delovati u stalnim međunarodnim telima ili na *ad hoc* konferencijama. Može imati formalnu ili neformalnu strukturu. U prvom slučaju konferencija može imati parlamentarnu organizaciju, izabrano rukovodstvo, plenarne sednice, izabrane komitete i druga radna tela.”⁸

Globalizacija pored niza pozitivnih uticaja i prednosti sa sobom nosi i niz promena koje nailaze na veliko negodovanje u svetu. Protivnici globalizma su se udružili i formirali takozvani „antiglobalistički pokret“ koji se bori protiv globalizacije.

Globalizacija ili „mondijalizacija“ kao proces sve je prisutnija u različitim sferama čovekovog života i rada, a antiglobalisti navode da ona direktno vodi do unipolarizma tj. hegemonie vladavine najmoćnije države, do denacionalizacije tj. postepenog ukidanja nacije i kulturnog nasleđa, pa se sve više govori o multikulturalizmu tj. prihvatanju tzv. „opšte kulture“ lišene svih nacionalnih obeležja, tradicije i kulturnog nasleđa, orijentisane na ukidanje osnovnih porodničkih vrednosti i stvaranje nove moderne opšte kulture koja se drastično menja pod utučenjem medija. Formira se posebna kultura koja je veoma porozna te se tako u istom košu pored klasične kulture pod „velom moderne kulture“ i pod sloganom „multikulture“ ili „multikulturalizma“ pojavljuju neki novi sistemi vrednovanja i takozvana „kvazi kultura“. Antiglobalisti tvrde da je globalizacija proces koji pustoši sve pred sobom, da je namerno osmišljen sa greškom koja ide u korist jačanja krupnog kapitala, a na štetu običnih ljudi, i ukidanja njihovih osnovnih sloboda i prava, među kojima je i pravo na izbor koje unipolarno društvo ukida.

„Multilateralizam, u određenim oblicima uspostavljanje raspravne demokratije, i inetregionalizam, kao obrazac višestrano umrežavajućih ukrštenih odnosa regiona, pronalaze se kao mogući oslonci popravljanja arhitekture današnje globalne vladavine.”⁹

Diplomatija na globalnom nivou pre svega uključuje pregovaranje sa velikim brojem država i organizacija (na primer sa zemljama članicama UN),

⁸ Zoran Veljić, *Diplomatski protokol*, op. cit., str. 99.

⁹ Prof. dr Jelica Stefanović-Štambuk, „Multilateralizam i interregionalizam za novu arhitekturu globalne vladavine“, op. cit., str. 418.

komunikaciju sa brojnim regionalnim ili političko-ekonomskim unijama (na primer Evropska unija), vojnim (na primer NATO), ekonomskim (Svetska trgovinska organizacija, Međunarodni monetarni fond, Svetska banka itd.) i NVO od međunarodnog značaja (npr. *Green peace*).

Međutim, u situaciji hegemonističke nadmoći jedne države, jasno je da u procesu međunarodnog pregovaranja strane koje učestvuju u pregovaračkom procesu nemaju iste pregovaračke moći, niti istu snagu za donošenje odluka. Sa druge strane, činjenica je da što je sistem veći i sveobuhvatniji on postaje sve „krući“ i nefleksibilniji. Sam proces globalizacije, mondijalizacije ili globalne vladavine nailazi stoga na veliki broj problema u praktičnoj implementaciji.

„Čest je zaključak da se, u zaleđu oznake globalna, promeće govor globalne vladavine koja okoštava dobro poznatu neosetljivost glavne struje zamisli međunarodnih odnosa prema potpuno različitim svetovima od „prvog“, i delimično „drugog“ sveta. Posledica je protivurečnost zamisli globalne vladavine. Ona isporučuje, na jednoj strani, neshvatljivo i zaprepašujuće naivno postavljanje jedooobraznosti. Posebno se to vidi iz ugla „globalnih problema“ kojima se bavi, ili bi bilo neophodno da se bavi, u usklađivanju zasnovanom na delotvornim globalnim pravilima. Ukoliko se zamisli globalne vladavine predoči, sam njen globalni zahtev, na drugoj strani, ona je neostvariva. Neostvariva je zato što postavlja globalni zahtev za svet koji nije „ravan“. Planeta jeste jedna, ali svet nije jedan. Zagovornici mogu tako da pretpostavljaju i pozivaju se na činjenicu da problemi globalne vladavine potiču otuda što ona nije globalna koliko bi trebalo da bude. Problem je što ona ne može biti globalna koliko bi trebalo, zato što je to koliko bi trebalo precenjeno u postojećim okolnostima.“¹⁰

Pored niza argumenata za i protiv procesa „globalizacije“ ili „mondijalizacije“, ono što se posebno zamera globalizmu ili globalnoj vladavini je sveprisutniji proces „denacionalizacije“, tj. stvaranje jednog globalnog političkog, ekonomskog i društvenog sistema lišenog nacionalnih obeležja. To je posebno osetljiva tema, koja je između ostalog i veliki destabilizirajući faktor samog globalističkog procesa. Države i nacije su vrlo osetljive po ovom pitanju koje ne samo da zadire u unutrašnju politiku država već i direktno utiče na njihov suverenitet.

Kako su glavni subjekti međunarodnih odnosa suverene države, onda se direktnim ugrožavanjem njihovog suvereniteta utiče i na međunarodne odnose u celini, i na sam pregovarački proces. Štaviše, brojni protivnici globalističkog procesa kao tri osnovne negativnosti i tri najveća problema globalizma navode:

1. gubitak političkog i ekonomskog suvereniteta;
2. gubitak nacionalne valute (primer Evropske unije i zajedničke valute EUR koja je u uslovima aktuelne ekonomske krize usled nelikvidnosti pojedinih zemalja članica kao što su Grčka, Španija i Italija, ozbiljno ugrožena);

¹⁰ Ibidem, str. 422.

3. gubitak nacionalnog identiteta (primer stvaranja Evropske unije i evropskog državljanstva što umnogome smeta i teško pada pripadnicima pojedinih nacija imajući u vidu da su na referendumima za ulazak u Evropsku uniju mnogi glasali protiv ulaska); i

4. nestajanje nacionalnih kultura posredstvom velikog medijskog uticaja i stvaranja multikulture, tj. jedne „nove opšteprihvaćene kulture“ koja se posebno širi i razvija posredstvom interneta i društvenih mreža.

Naime, sam koncept globalizma zamišljen je kao proces političke, ekonomske i kulturne povezanosti država. Ali, upravo zbog tendencija stvaranja opšteg političkog sistema, opšteg unitarnog ekonomskog i kulturnog sistema umesto ujedinjavanja različitih političkih, ekonomskih i kulturnih sistema u jednu uniju tj. svetsku organizaciju koja bi imala kao zadatak definisanje opšte zajedničke međunarodne politike o svim bitnim pitanjima, globalizam ima mnogo protivnika. Po najlučim protivnicima globalizacije, ona predstavlja posebno osmišljen sistem za ukidanje osnovnih državnih funkcija i obeležja, za brisanje nacionalnog i kulturnog identiteta, i direktno stvaranje ekonomske i političke zavisnosti, do ukidanja osnovnih ljudskih sloboda, te tako na direktan način uzrokuje gubitak političkog i ekonomskog suvereniteta država.

Međutim, sa druge strane činjenica je da kapital velikih multinacionalnih kompanija kao voda uvek nalazi svoj „prirodni put“, bez obzira na uredbe, direktive i zakonske propise. Stoga, velike multinacionalne kompanije koje posluju u različitim delovima sveta svojom veličinom i snagom kapitala prevazilaze snagu velikog broja samih nacionalnih država. Jednostavno, to su ekonomski procesi koji su nezaustavljivi. Zbog svega navedenog ima ozbiljnog osnova za prihvatanje interregionalizma kao procesa koji bi korigovao nesavršenost neprekidno razvijajućeg i mutirajućeg globalističkog procesa. Kako to globalizacija mutira? Ona mutira kroz novu svetsku podelu, nastajanjem brojnih novih država i formiranjem nove karte sveta i njenim geografskim usitnjavanjem sa jedne strane, do stvaranja različitih oblika unija, tj. udruživanja i stvaranja različitih oblika regionalnih organizacija i unija, sa druge strane, kao što su:

1. Evropska unija;
2. NAFTA;
3. BRICS;
4. G20;
5. 3G, ili takozvana „Grupa globalne uprave“ (*Global Governance Group*); i druge.

Evropska unija predstavlja zajednicu 27 evropskih država koju čine: Austrija, Belgija, Bugarska, Grčka, Danska, Estonija, Irska, Italija, Kipar, Letonija, Litvanija, Luksemburg, Mađarska, Malta, Nemačka, Poljska, Portugal, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Finska, Francuska, Holandija, Češka, Švedska i Španija.

Evropska unija ima zajedničku pre svega spoljno-bezbednosnu politiku, zatim ekonomsku i monetarnu politiku sa ciljem definisanja smernica

privrednog i društvenog razvoja, kao i zajedničku politiku za borbu protiv kriminala, terorizma i očuvanja spoljnih granica.

U okviru Evropske unije je dozvoljeno slobodno kretanje ljudi, granice između zemalja članica su ukinute, koristi se zajednička valuta EUR, i svi državljani unije imaju evropsko državljanstvo. Iako je Evropa bila prostor na kojem su se vodili brojni ratovi što u daljoj što u bližoj prošlosti, i pored vekovnih neprijateljstava između pojedinih država, kao rezultat međusobnog pregovaranja i usaglašavanja, počevši prvobitno od saradnje na ekonomskom nivou - ubrzo dolazi i do stvaranja političke unije 27 evropskih država, tj. Evropske unije koja ima zajedničku spoljno-bezbednosnu politiku, i u kojoj se sve nesuglasice rešavaju međusobnim pregovorima. Upravo zato, Evropska unija predstavlja dobar primer kako nekad međusobno suprotstavljene zemlje, odnosno zemlje suprotnih političkih, verskih i nacionalnih obeležja, mogu da se udruže i zajednički grade svoju budućnost. Zato evropska diplomatija i evropski pregovarački proces koji uključuje različite stavove i mišljenja pojedinih zemalja o nekim zajedničkim pitanjima, naglašava da se sve nesuglasice rešavaju isključivo pregovorima koji su često dugotrajni i nisu nimalo laki, ali kojima se uvek, nekad brže i lakše, a nekad teže, nađe odgovarajuće kompromisno rešenje.

Slika 1. Karta Evropske unije koju čine 27 zemalja članica¹¹

Zbog svega navedenog Evropska unija i diplomatija Evropske unije predstavljaju uzor regionalne diplomatije koji bi trebalo da posluži kao pozitivan primer drugim zemljama da se svi problemi i međusobne nesuglasice mogu rešiti razumom, kompromisom, ukoliko postoji

¹¹ Internet, http://sh.wikipedia.org/wiki/Evropska_unija, 02/07/2012.

obostrana želja da se pregovori uspešno završe i nađe zajedničko rešenje za egzistirajuće probleme oko kojih se pregovara.

NAFTA (*North American Free Trade Agreement*) je sporazum o slobodnoj trgovini između SAD, Kanade i Meksika koji je potpisan 1994. godine. Cilj ovog sporazuma je kako mu i samo ime kaže slobodna trgovina na gotovo celom severnoameričkom kontinentu, tj. slobodna razmena roba i usluga i slobodna cirkulacija kapitala. Istovremeno, dugoročni cilj ovog sporazuma je i postepeno ukidanje carina. Zahvaljujući ovom sporazumu, od 1994. godine pa do danas znatno se povećao obim međusobne razmene između zemalja potpisnica ovog sporazuma. Sam sporazum NAFTA predstavlja neoliberalistički koncept koji se pre svega zalaže za slobodnu trgovinu tj. slobodnu cirkulaciju robe, usluga i kapitala među zemljama članicama koji u dugoročnom planu ima kao cilj ukidanje carina i carinskih barijera, kao i širenje neoliberalističkog koncepta poslovanja na čitav severnoamerički kontinent, pa i šire. Od trenutka potpisivanja ovog sporazuma 1994. godine pa do danas, kreatori i pristalice neoliberalističkog koncepta poslovanja, pre svega SAD, kao najveću prednost sporazuma navode da se u proteklom periodu povećao ukupan obim investicija u zemljama članicama, pojačala konkurencija i omogućila drugačija ponuda roba i usluga, drugačija struktura potrošnje, kao i otvaranje novih radnih mesta.

Neoliberalistički koncept slobodne trgovine između ostalog navodi i da slobodno kretanje robe, usluga i kapitala omogućava veće ljudske slobode, jer daje pravo čoveku na izbor. Antiglobalistički pokret ima totalno suprotne stavove i upravo iste te argumente navodi kao proces ukidanja osnovnih ljudskih sloboda, i globalnu vladavinu kapitala imenuje globalnim vladarem koji upravlja ljudskim životima.

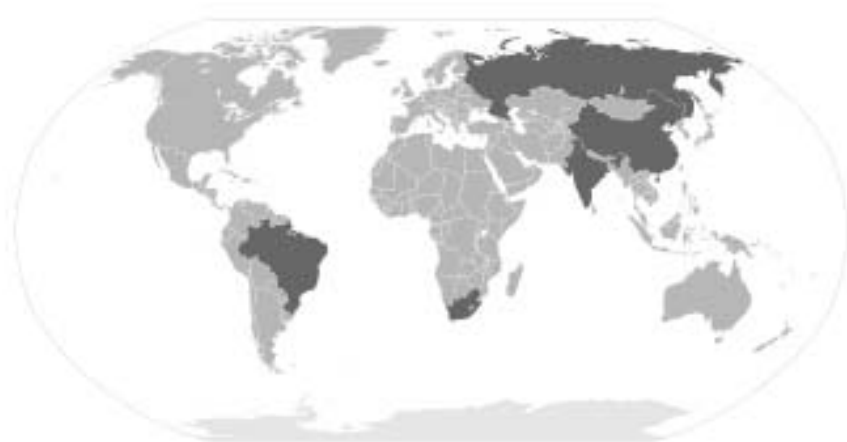
Slika 2. Zemlje članice NAFTA (SAD, Kanada i Meksiko)¹²

BRICS predstavlja sporazum o međusobnoj saradnji Brazila, Rusije, Indije, Južnoafričke Republike i Kine koji je potpisan 2009. godine. Ovaj sporazum ima veliki geopolitički i ekonomski značaj s obzirom na to da je Rusija geografski najveća zemlja na svetu, a Kina najmnogoljudnija zemlja na svetu posle koje odmah sledi Indija za koju se procenjuje da će sa postojećim trendom rasta broja stanovnika za koju godinu dostići Kinu po broju stanovnika.

Činjenica je da je cilj ovog saveza bio između ostalog i da se napravi adekvatna protivteža u odnosu na politički i ekonomski značaj i ogroman uticaj koji ima sa jedne strane SAD, a sa druge strane Evropska unija. Između ostalog, on je odgovor i stvaranju sporazuma NAFTA koji je zaključen na inicijativu SAD. Tako je, doduše sa više od decenije zakašnjena, na inicijativu Rusije formiran BRICS. Svi ovi sporazumi ukazuju na novu geopolitičku i ekonomsku podelu sveta, koju karakteriše regionalna struktura.

Slika 3. Zemlje BRIKS (Brazil, Rusija, Kina, Indija i Južnoafrička Republika)¹³

G20 je grupa koju čine ministri finansija i guverneri 19 država (Argentina, Australija, Brazil, Francuska, Nemačka, Indija, Indonezija, Italija, Japan, Južna Afrika, Južna Koreja, Kanada, Kina, Meksiko, Rusija, Saudijska Arabija, Sjedinjene Američke Države, Turska, Ujedinjeno Kraljevstvo) i guverner Evropske centralne banke.

Cilj je praćenje svetske ekonomije i aktuelne ekonomske krize, definisanje mera za izlazak iz nje, kao i definisanje zajedničke politike za očuvanje životne sredine.

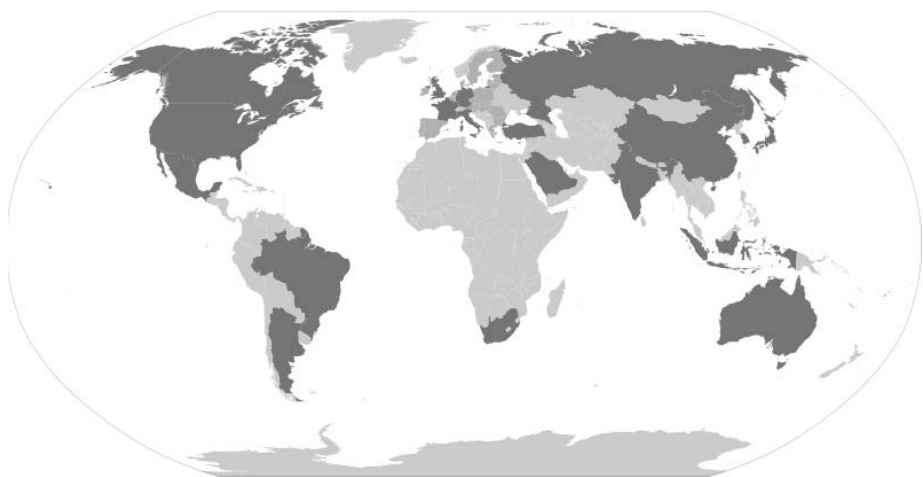
Osnovni cilj samita na kojem se svake godine sastaju predstavnici država članica ovog udruženja jeste praćenje svetske ekonomije, politika održivog razvoja, rešavanje siromaštva u svetu i smanjenje broja gladnih

¹³ Internet, <http://en.wikipedia.org/wiki/BRICS>, 02/07/2012.

ljudi u svetu, rešenje problema nezaposlenosti i socijalne zaštite u najsiromašnijim zemljama sveta, kao i donošenje niza predloga, propisa i reformi kojima se uređuje globalna svetska ekonomija.

Koliki se značaj pridaje ovim samitima govori i činjenica da pored predstavnika zemalja članica na njima učestvuju i predstavnici Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske banke, ali često i predstavnici siromašnih zemalja koje nisu članice grupe G20, ali koje imaju velike probleme, i koje se bore sa glađu i nedostatkom osnovne medicinske zaštite. Ove zemlje se obično pozivaju na predlog zemlje domaćina u kojoj se samit organizuje.

Slika 4. Zemlje članice grupe G20¹⁴

3G ili Grupa globalne uprave (Global Governance Group) nastala je 2009. godine na inicijativu Singapura kao jedne od 10 najbogatijih zemalja sveta, pre svega kao reakcija na rad grupe G20. Singapur naime osporava legitimitet grupe G20 pa je tako na njegovu inicijativu osnovano „neformalno udruženje”, poznato kao *Global Governance Group*, koje čine 28 država koje nisu članice grupe G20. Ova grupa je uspostavljena pod okriljem Ujedinjenih nacija u Njujorku. Zemlje članice grupe 3G su: Singapur, Malezija, Bruneji, Filipini, Novi Zeland, Vijetnam, Bahrein, Katar, Ujedinjeni Arapski Emirati, Ruanda, Senegal, Bocvana, Švedska, Belgija, Irska, Luksemburg, Švajcarska, Lihtenštajn, Monako i San Marino. Dakle u pitanju su male, ali uglavnom ekonomski veoma stabilne i jake države, koje imaju visoku stopu privrednog rasta, ili države koje imaju velika prirodna bogatstva i ekonomsku moć.

Ovo „neformalno udruženje” raspravlja o uticaju malih zemalja na svetsku ekonomiju i o trenutno aktuelnim globalističkim trendovima i

akcijama grupe G20. Naime, one ističu da cilj njihovog organizovanja nije miniranje rada grupe G20 već raspravljanje o njenim aktivnostima i stavovima, pri čemu se grupi G20 posebno zamera što nije sveobuhvatnija i transparentnija, i zato što ne uključuje i male zemlje.

Imajući u vidu da je grupa G20 uzela glavno učešće u rešavanju svetske ekonomske krize, da diktira pregovore o svim važnim pitanjima počevši od klimatskih promena i održivog razvoja pa do kreiranja globalne ekonomske politike, postoji strah među malim zemljama da su samim tim što nisu članice grupe G20 isključene iz svih značajnih debata kao politički minorne zemlje, koji je rezultirao njihovim udruživanjem i takozvanim „neformalnim” organizovanjem.

„Gledano u ravni sredstava za ostvarenje ključne vrednosti novog regionalizma glavno je odmeriti čime će interregionalni multilateralni projekat raspolagati kako bi pokrenuo i omogućavao umrežavanje međunarodnih regiona. Novi regionalizam novim je učinilo pravljenje regiona kao mesta preobražaja „fragmentirajućih učinaka globalizacije u sabrane „globalizujuće” unose u stavove u sistemskoj, globalnoj, vladavinskoj ravni, i povratnog delatništva jemčenja izvršenja dogovorenih „vladavinskih” poslova, prema utvrđenim pravilima, u svojoj regionalnoj ravni.”¹⁵

Ekonomski suverenitet

Efekti procesa globalizacije postaju sve izraženiji što se posebno vidi na polju ekonomije. Kapital kao i voda uvek nađe neki svoj prirodni put bez obzira na postavljene barijere. Sam koncept neoliberalizma i njegovi zagovornici omogućili su kapitalu da lakše, tj. slobodno cirkuliše sa jednog kraja planete na drugi, ne poznajući granice. To je omogućilo i veću diversifikaciju poslovanja kompanija koje sele kapital ne samo sa jednog kraja planete na drugi, već i iz jedne privredne grane u drugu, motivisane pre svega visinom profita.

Kompanije menjaju svoje poslovanje, s tim što su te promene brže nego ranije a efekti promena veći. Jedinstven primer za to je današnja elektronska organizacija berze i njeno funkcionisanje pre na primer samo pola veka. Zahvaljujući razvoju info-tehnologija informacije putuju brže, poslovanje firmi je transparentnije, a brža cirkulacija informacija omogućava i brže donošenje odluka i brže reagovanje na promene u okruženju.

Zagovornici „neoliberalizma” bi rekli da je to odlično, međutim to je samo jedna strana medalje. Kao što brža cirkulacija informacija i kapitala omogućava i bržu zaradu tj. brže sticanje profita, isto tako može izazvati i mnogo brži sunovrat, nelikvidnost i bankrot kompanija.

Prednosti i nedostaci „neoliberalizma” lako se mogu videti na primeru Irske koja je takođe zapala u finansijsku krizu, ali sa sasvim drugačijom

¹⁵ Prof. dr Jelica Stefanović-Štambuk, „Multilateralizam i interregionalizam za novu arhitekturu globalne vladavine”, op. cit., 418.

istorijom u odnosu na „grčki scenario“. Velike multinacionalne kompanije, uglavnom iz oblasti info-tehnologija, uložile su veliki kapital u Irsku koristeći tamošnju jeftiniju radnu snagu i obilje viskoobrazovanih stručnih kadrova iz oblasti info-tehnologija. Irska je ubrzo beležila izvanredne stope privrednog rasta, smanjila je nezaposlenost, povećala potrošnju, a zaposleni u navedenim kompanijama su zahvaljujući solidnim platama počeli da se zadužuju kod banaka uzimajući kredite za kupovinu stanova, automobila, i stvari za opremanje stanova.

Strane, pre svega američke multinacionalne kompanije, i to najviše iz oblasti info-tehnologija, kao što su „Digital“, „IBM“, „Majkrosoft“, „Lotus“, „Intel“ i druge, pronašle su svoj interes u jeftinoj i kvalifikovanoj visokoobrazovanoj radnoj snazi koja pri tome takođe koristi engleski jezik. Osim toga, kompanije su bile oslobođene plaćanja poreza na profit od izvoza. Dakle, sve je bilo lepo osmišljeno i takva razvojna politika išla je na ruku i Irskoj i njenom privrednom razvoju, politici smanjenja nezaposlenosti, a sa druge strane rastu profita multinacionalnih kompanija.

Dakle, za multinacionalne kompanije tako definisana politika i uslovi za upliv stranog kapitala bili su pogodno tle za obavljanje poslova u Irskoj, tj. proizvodnju roba i usluga i njihov izvoz pre svega u druge evropske zemlje.

Međutim, onog trenutka kada su kompanije našle pogodnije tle za rast svog profita, one su se preselile u druge države. Multinacionalne kompanije donele su odluku da svoj kapital i predstavništva, tj. svoje kompanije ćerke presele iz Irske u drugi deo sveta gde će ostvariti još veći profit. To je automatski izazvalo kolaps u irskoj privredi i prouzrokovalo pravu socijalnu katastrofu. Ogroman broj ljudi ostao je bez posla, što je uticalo na direktno ugrožavanje finansijskog sektora.

Naravno, bankarskoj krizi doprineli su i prilično liberalna kreditna politika i olako odobravanje hipotekarnih kredita. Banke su došle u nezavidnu situaciju, tj. zapale su u problem likvidnosti zato što ogroman broj ljudi koji je ostao bez posla nije više u situaciji da servisira svoje rate kredita, kao ni da plaća redovne mesečne dažbine, što dovodi u problem funkcionisanje mnogih javnih preduzeća koja imaju teškoće sa naplatom svojih potraživanja.

Problem se sa finansijskog sektora sada prevaljuje na celu državu koja dolazi u stanje opšte prezaduženosti. Između ostalog, opštem kolapsu i krizi nelikvidnosti doprinela je i kriza malog i velikog biznisa pošto su kompanije olako uzimale kredite koji su bili veoma primamljivi zbog niskih kamata, da bi kasnije u uslovima opšte ekonomske krize zapale u velike finansijske teškoće, s obzirom na to da nisu bile u mogućnosti da servisiraju svoje dugove. Na tržištu nekretnina dolazi do opšteg kolapsa i drastičnog pada cena nekretnina usled velike ponude a male tražnje. Klijenti banaka koji ne mogu da plaćaju rate kredita, pokušavaju da prodaju svoje nekretnine u bescenje, a banke dolaze u situaciju da klijentima plene stanove koje prodaju za male svote koje ne mogu da pokriju dugove po kreditima.

Usled svega navedenog, cene nekretnina su u Irskoj zabeležile istorijski pad od preko 35%. Država interveniše za spas finansijskog sektora i dodatno se

zadužuje, zbog velikih problema koje ne uspeva da premosti, usled bankrota velikog broja firmi i ogromnog porasta nezaposlenosti koja prouzrokuje ozbiljne socijalne probleme koji su pravi atak na državni budžet.

Država se sve više zadužuje i dolazi u stanje opšte prezaduženosti. Ceo proces se odvija munjevitom brzinom i ceo ekonomski sistem urušava se kao kula od karata. Ekonomska kriza se sa jednog sektora prevaljuje na drugi i nastaje „domino efekat“ koji urušava celu ekonomiju zemlje, koju iz faze ekspanzivnog ekonomskog rasta uvodi u duboku ekonomsku krizu.

Ovaj scenario pre je sličan američkom scenariju krize, ali najviše u onom delu koji se tiče tržišta nekretnina, ali i pored dobrih namera i dobro osmišljene ekonomske politike i politike privrednog rasta Irska je delom svojom krivicom, a delom krivicom krupnog kapitala, upala u zamku „neoliberalizma“ koji joj je u jednom trenutku pružio brz rast i poveo je raketnom brzinom ka uspehu, da bi ubrzo zatim odlaskom multinacionalnih kompanija ekonomija doživela kolaps, a Irska ostala u ozbiljnim problemima.

Upravo je to istovremeno i prednost i mana globalističkog procesa, i neoliberalističke ekonomske politike koju su zagovarali SAD i Velika Britanija tokom osamdesetih godina kao put za izlazak SAD i Velike Britanije iz recesije.

Takozvani „reganizam“ i „tačerizam“ doneli su dosta dobrog svojim državama, ali kakvi su efekti ovakve politike na ostatak sveta, tu su već mišljenja podeljena. Naime, „neoliberalistička“ politika koju su tada zagovarali Ronald Regan i Margaret Tačer, odgovala je pre svega krupnom kapitalu.

Taj krupni kapital, tj. velike multinacionalne kompanije, svojom ekonomskom snagom i veličinom prevazilaze snagu mnogih država, pa je ulazak tog krupnog kapitala podjednako opasan kao i njegov izlazak sa nacionalnog tržišta malih zemalja, pa čak i pojedinih regionalnih tržišta.

Međutim, ono što je zadatak diplomatije jedne države, unije ili regiona, jeste „ne da menja svet“, već da svoju politiku za datu državu, uniju ili regiju definiše tako, da u datom vremenu i u skladu sa datim okolnostima, tj. sa postojećom matricom faktora i različitih okolnosti, izdejstvuje maksimum koristi i najrazličitijih povoljnosti u cilju jačanja ekonomske i političke pozicije svoje zemlje.

Zadatak diplomatije jedne zemlje nije da „vodi rat“, već da svojom dobro definisanom politikom i strategijom u pregovaračkom procesu, koristeći se dobrom informisanošću i diplomatskim veštinama, u datom trenutku u skladu sa datim okolnostima izdejstvuje maksimum koristi za svoju zemlju, da čuva njen suverenitet i teritorijalni integritet vodeći istovremeno računa o poštovanju međunarodnog prava i dobrih međususedskih odnosa.

Diplomatske aktivnosti stoga imaju veoma raznolik spektar delovanja i diplomatska strategija mora biti jasno definisana u pogledu svih vitalnih pitanja za jednu državu. Diplomacija jedne zemlje ima zadatak da obezbedi što bolju poziciju, tj. rejting svoje zemlje u svetu, kako u ekonomskom tako i u političkom pogledu.

„Sigurno je da je glavna funkcija ekonomske diplomatije – zaštita nacionalnih ekonomskih interesa u međunarodnim ekonomskim odnosima, kako bi se obezbedila promocija nacionalne privrede u svetskoj razmeni (kako države u celini, tako i svakog njenog segmenta – ekonomskog subjekta). Svaka organizovana država određuje za to nadležne organe i službe, utvrđuje sredstva i mehanizme i zadužuje stručne i spremne kadrove koji će zacrtanu državnu politiku nastupa u inostranstvu sprovesti ekonomskom diplomatijom na bilateralnom i multilateralnom planu.

Dakle, pre svega, svaka država treba da utvrdi koji su njeni dugoročni ciljevi u ekonomskom opštenju sa inostranstvom, da utvrdi konzistentnu politiku ekonomskog nastupa, da obezbedi materijalne resurse za takav nastup, da obuča sposobne kadrove koji će to sprovesti. Ukoliko jedan od tih elemenata nedostaje, stepen uspešnosti njenog ekonomskog predstavljanja i rezultati njenog predstavljanja ozbiljno se umanjuju. Ukoliko su svi ti neophodni preduslovi obezbeđeni, stvaraju se povoljni uslovi za ostvarenje funkcija ekonomske diplomatije.

Ekonomske diplomate vode svakodnevnu, nimalo kurtoaznu bitku sa konkurentima u potrazi za poverljivim ekonomskim informacijama, nadmeću se za osvajanje novih ili proširenja prisustva na starim tržištima, vode mukotrpane pregovore, često sa pozicija ekonomske sile, ne vodeći mnogo računa o etikeciji i učtivoj diplomatskoj retorici. Njihov profesionalizam (mi bismo rekli i patriotizam, mada ta reč pripada jednoj drugoj sferi) ogleda se u preteranoj borbi za ekonomske interese ili profit svoje kompanije i zemlje u celini.”¹⁶

Za dobro definisanu unutrašnju i spoljnu politiku jedne zemlje potrebna je pre svega dobra saradnja između ministarstava, i njihova međusobna usaglašenost o svim vitalnim pitanjima koja se tiču jedne zemlje, kao i sama međusobna usaglašenost unutrašnje i spoljne politike zemlje.

Preterano planiranje po nekim analitičarima može zvučati kao vraćanje na nekadašnje „petogodišnje planove”. Međutim, dobro planiranje kako na kraći, tako i na srednji i dugi rok, zasnovano na tačnim i dobro izanaliziranim informacijama, ključ je ekonomskog i političkog uspeha jedne zemlje. Ekonomska snaga i moć državi daju i veliku pregovaračku i političku moć.

Dobra i pravovremena informisanost o svim bitnim događajima u zemlji, regionu i svetu, kao i kvalitetna analiza svih prikupljenih informacija o trenutnoj aktuelnoj političko-ekonomskoj situaciji kako u bližem tako i u daljem okruženju, ključ su dobro kreirane diplomatije i uspešno sprovedene ekonomsko-političke strategije. Samo uz dobru i pravovremenu informisanost koju sledi dobra kvantitativna i kvalitativna analiza podataka zemlja može da odreaguje na određene izazove, iskoristi potencijalne šanse, izbegne potencijalne opasnosti i uz mirnodopsku politiku na „pametan način” izdejstvuje najbolje za sebe i svoj narod.

Svaka država se bori da za sebe izdejstvuje što bolju pregovaračku poziciju u međunarodnom pregovaračkom procesu i na taj način ostvari što

veću političku, ekonomsku i pregovaračku moć i uticaj. Samo ekonomski jaka i stabilna država može govoriti o svom ekonomskom suverenitetu i ekonomskoj nezavisnosti. Zemlje koje su prezadužene, i koje se nalaze u takozvanoj „dužničkoj krizi“, nikako ne mogu govoriti o svojoj ekonomskoj nezavisnosti i ekonomskom suverenitetu, što se direktno odražava i na njenu pregovaračku snagu, tako da zemlje koje nisu ekonomski nezavisne i slobodne imaju samo prividan „politički suverenitet“.

Međutim, neminovnost svakog društva je da se razvija i ide napred, da sa sobom i svojim razvojem nosi niz promena. Da li će nam se obim i struktura tih promena dopasti ili ne, i da li će se u tom pogledu uticati na pravac tih promena, u svakom slučaju ne zavisi od malih i „neuticajnih država“. Upravo zbog svega navedenog primećen je opšti trend regionalizacije i udruživanja zemalja po različitim osnovama.

Svedoci smo da multinacionalne kompanije svojom veličinom i snagom kapitala definišu novu svetsku arhitekturu, a zadatak država je da se u datom trenutku i u skladu sa datim okolnostima u međunarodnom pregovaračkom procesu što bolje organizuju. Odlika savremenog međunarodnog pregovaračkog procesa je veliki broj učesnika u pregovaračkom procesu koji se vodi na visokom nivou ne samo između država, već i između predstavnika velikih multinacionalnih kompanija, brojnih međunarodnih političkih i ekonomskih organizacija, kao i nevladinih organizacija poznatijih kao NVO.

Interesantno je da upravo nevladine organizacije imaju jaku pregovaračku moć u globalnom društvu, pre svega zato što imaju veliku medijsku moć. Uz obilato korišćenje medijskog prostora one utiču na formiranje javnog mnjenja i, iako naizgled nevažne, one i te kako mogu naneti veliku i neočekivanu štetu strani krupnog biznisa kroz srozavanje ugleda velikih multinacionalnih kompanija, i njihovo izlaganje velikom reputacionom riziku. Uz korišćenje medijskog prostora, posebnim merama i akcijama one utiču na formiranje javnog mnjenja o određenim postupcima i akcijama kako država tako i multinacionalnih kompanija (npr. *Greenpeace*, *Human Rights Watch*, *Associated press*, *CARE International*, *International Rescue Committee*, itd.).

Proces globalizacije izazvao je velike promene, kako političke, tako i ekonomske i kulturne, i to na nivou celog sveta. Ekonomske promene se pre svega ogledaju u pogledu gubitka ekonomskog suvereniteta manjih i ekonomski nerazvijenih ili srednje razvijenih zemalja u odnosu na ekonomije najrazvijenijih i najvećih zemalja sveta.

Političke promene se pre svega ogledaju u pogledu gubitka političkog suvereniteta, a kulturne u pogledu nestajanja tradicionalnih vrednosti i u gubitku kulturnog identiteta. Države sve češće koriste sam proces globalizacije za „pravdanje“ brojnih negativnih trendova i pojava u društvu, pa se globalizmu često pripisuju brojne negativnosti koje nisu rezultat samo trenutno aktuelnih trendova već i državne slabosti.

Države ne mogu sprečiti globalistički proces i sasvim je iluzorno očekivati da sa stanovišta sveta politički totalno minorne i male države utiču na kreiranje svetske politike.

Država mora dobro da promisli o svim potezima koje vuče, i usaglasi svoju unutrašnju i spoljnu politiku sa trenutno aktuelnim okolnostima i trendovima. Kao i u životu pojedinca, tako se i država i društvo često nalaze u nepovoljnim situacijama, odnosno zapadaju u razne probleme, kako na mikro tako i na makro nivou. U datom trenutku kao i u svakodnevnom životu, sama država i društvo nemaju mnogo izbora, pa je potrebno izabrati od dva zla ono koje je manje, i koje će manje nauditi samoj državi i društvu.

Snaga multinacionalnih kompanija i krupnog kapitala je takva da se ne može ignorisati jer ima veliki uticaj na kreiranje svetske ekonomije, pa samim tim i politike i međunarodnih odnosa. Onog trenutka kada procene da u drugim regionima ili državama imaju pogodnije tle za porast profita one sele svoj kapital, što često izaziva velike probleme i turbulencije na privrednoj sceni. Odlazak krupnog kapitala ostavlja pustoš za sobom, ogromnu nezaposlenost, krizu u finansijskom sektoru i velike socijalne probleme.

Naravno, ne možemo za sve kriviti ni multinacionalne kompanije zbog toga što im je osnovni cilj maksimizacija profita. Sa druge strane, često se kompanije osnivaju tako da ne plaćaju porez u državi matici u kojoj posluju već su osnovane u zemljama „poreskog raja“, tako da država osim uposlenosti radne snage i eventualno korišćenja sirovina i državne infrastrukture ostaje uskraćena za velike poreske prihode, jer na taj način kompanije izbegavaju plaćanje poreza.

U slučaju Irske one su bile oslobođene poreza na prihod ostvaren izvozom, što je bilo lepo zamišljeno i bilo je lepa inicijalna injekcija za privredni rast, ali je odlazak tih istih multinacionalnih kompanija posle nekoliko godina prouzrokovao velike probleme.

Činjenica je da države pojedinačno ne mogu sprečiti globalističke procese, ali mogu ipak preduzeti mere da se zaštite od nekih negativnih efekata. Uporedo sa razvojem globalnog društva nastaje i veliki broj NVO koje imaju poseban značaj jer zajedno sa brojnim udruženjima koriguju globalno društvo i pomažu u ispravljanju njegovih nepravilnosti.

Poznato je da NVO imaju ozbiljnu pregovaračku snagu i veliki uticaj na medije. Nekada snaga kapitala ima uticaj i na medije, i često sprečava da pojedine „škakljive“ informacije prodru u javnost, ali sa druge strane i kada im je uskraćen željeni medijski prostor, NVO često pribegavaju drugačijim metodama tj. organizovanju masovnih protesta i demonstracija širom sveta, čime neminovno privlače pažnju običnog sveta civilnog društva, što povratno opet prouzrokuje medijsku pažnju. Kroz ovakve aktivnosti one utiču direktno na fomiranje javnog mnjenja o pojedinim pitanjima, što povratno direktno utiče na profit multinacionalnih kompanija.

Ukoliko je na primer neka velika multinacionalna kompanija optužena kao veliki zagađivač životne sredine, ako je svojim radom prouzrokovala ozbiljne štete po jednu državu i društvo, aktivnosti NVO mogu i te kako da utiču na pad renomea samih kompanija, što se munjevitom brzinom direktno odražava na berzu, koja je vrlo senzitivna na „loše vesti“, pa tako može doći do naglog pada akcija i velikog gubitka za kompaniju.

Nekada i određene neistinite informacije mogu uticati na pad rejtinga kompanije i izazvati ogroman gubitak, ali u takvim situacijama kompanije mogu da tuže medijske kuće i traže nadoknadu štete. Ali ukoliko je neka negativna informacija istinita, i ako se ona plasira javnosti, to će sigurno dovesti do pada rejtinga i profita kompanije, a u određenim situacijama visok reputacioni rizik može izazvati i bankrot kompanije.

Na osnovu svega navedenog diplomatske aktivnosti i međunarodno pregovaranje nikada nisu bili teži niti kompleksniji. Postavlja se pitanje – ko je globalni vladar? Da li je to jedna država, regija ili nacija? Broj mogućih odgovora je veliki, s obzirom na veoma veliki broj faktora i činilaca koji utiču na globalnu vlast i moć, ali ono što je sigurno tačno jeste činjenica da ona ima jedan veoma važan zajednički imenitelj, a to je „novac“, tj. krupni kapital.

Globalna ekonomija i globalni ekonomski moćnici vladaju svetom. Ko ima veliku ekonomsku moć ima i moć da vlada, da direktno ili indirektno upravlja drugima. Teritorijalna veličina i broj stanovnika države nisu više bitni kao nekada i, nažalost, najčešće nisu korespondentni sa veličinom njene ekonomske moći.

Činjenica je da je globalizacija izazvala mnogo, i možda čak najviše oprečnih i kontroverznih društvenih reakcija u odnosu na ostale društvene periode. Za jedne ona predstavlja najsavremeniji stupanj razvitka savremenog društva, dok je za druge nova vrsta kolonijalizma i dominacija nekoliko najrazvijenijih i ekonomski najjačih država sveta.

Takođe, kao negativni efekti globalizacije navode se i sve veći ekonomski jaz među državama. Prema podacima koje je u 2012. objavio „Forbs“, po rangui, kao najbogatije zemlje sveta mereno po bruto društvenom proizvodu po glavi stanovnika navode se sledeće države:

1. Katar;
2. Luksemburg;
3. Singapur;
4. Norveška;
5. Bruneji;
6. Ujedinjeni Arapski Emirati;
7. SAD;
8. Hong Kong;
9. Švajcarska;
10. Holandija.¹⁷

Katar koji je prvi na listi najbogatijih zemalja sveta po „Forbsu“, ima veoma mnogo izvora prirodnog gasa što je iskoristio kao glavni adut za svoj snažni privredni rast i ekonomsku ekspanziju.

¹⁷ Internet, <http://www.forbes.com/sites/bethgreenfield/2012/02/22/the-worlds-richest-countries/>, 05/07/2012.

Sa druge strane, većina afričkih zemalja je i dalje na veoma niskom stepenu ekonomskog razvitka, i dalje se bori sa velikim siromaštvom. Veliki broj stanovnika zemljine kugle se bori sa glađu, tj. sa orgomnim nedostatkom hrane i vode za piće, kao i nedostatkom zadovoljenja najosnovnijih medicinskih potreba.

Kada se posmatra Balkan, takođe ni balkanske zemlje nisu bolje prošle u procesu globalizacije. Neke su postale članice Evropske unije, neke su postale pridruženi članovi, ali je sve njih pogodila oštra ekonomska kriza, pa se tako balkanske zemlje pored velike nezaposlenosti i socijalnih problema susreću i sa problemom velike prezaduženosti.

Interesantno je da su Rumunija, Bugarska i Slovenija bile znatno manje zadužene pre ulaska u Evropsku uniju, i da se njihova zaduženost znatno povećala nakon dobijanja statusa člana.

S obzirom na to da se balkanske zemlje nalaze u fazi nedovoljne ekonomske razvijenosti sa jedne strane, i velike zaduženosti sa druge, kao jedini izlaz za ekonomsko jačanje njihovih ekonomija predlaže se formiranje balkanske unije ili formiranje takozvanog „balkanskog saveza“ zasnovanog na slobodnoj trgovini između zemalja Balkana, tj. slobodnom kretanju roba, usluga i kapitala.

Imajući u vidu brojne ekonomske, kulturne i političke razlike, i brojne međusobno nerazrešene odnose iz bliže i dalje istorijske prošlosti, nailazi se na veliki broj problema u multilateralnom pregovaračkom procesu.

Diplomatija nikada nije imala teži zadatak – da uspe da reši velike konflikte i napravi zajednički dijalog među zemljama Balkana, da nadjača sve političke, kulturne i verske razlike i teško breme istorijske prošlosti u ime boljeg sutra, za ekonomski razvoj i jačanje država kako bi zajednički nastupile na evropsko i svetsko tržište, i iskoristile svoje komparativne prednosti.

Regionalno povezivanje ekonomija je jedini izlaz za ove uglavnom ekonomski slabo, ili srednje razvijene, i prezadužene zemlje.

Problem Srbije je što nema definisanu izvoznu strategiju, nema jasno definisanu i sofisticiranu spoljnotrgovinsku politiku koja bi bila orijentisana prema zahtevima svetskog tržišta. Srbija je mala zemlja koja nema adekvatnu ekonomsku moć, ali kako veličina zemlje nije korespondentna njenoj ekonomskoj snazi i moći, glavni zadatak zemlje trebalo bi da bude jačanje njene ekonomije kroz jačanje spoljne trgovine koja bi trebalo da bude izvezna, a ne uvezna orijentisana, uz korišćenje sopstvenih komparativnih prednosti. Sa druge strane, interregionalizam se stoga javlja kao adekvatna korektivna mera za intenzivne globalističke procese i jačanje malih zemalja kroz ekonomsko i politiko regionalno povezivanje.

Jasno definisana i dobro osmišljena diplomatska strategija zemlje, koja sa jedne strane vodi računa o svojim nacionalnim interesima, a sa druge strane raznim metodama i aktivnostima, dobrom saradnjom sa medijima radi na promociji svoje zemlje – i te kako može doprineti poboljšanju njenog imidža i rejtinga u svetu. Dobar imidž može u znatnoj meri da poboljša poziciju zemlje u aktuelnim međunarodnim odnosima i globalnom pregovaračkom procesu.

Samo država koja ima dobro definisanu diplomatsku strategiju i visokoobrazovni diplomatski kadar koji poseduje izuzetno dobre komunikacione i pregovaračke veštine, izuzetne organizacione i analitičke sposobnosti, menadžerske veštine i odgovarajuće ekonomsko obrazovanje, uz adekvatno poznavanje međunarodne politike i aktuelnih međunarodnih političko-ekonomskih odnosa – može uspešno prevazići brojne opasnosti i iskoristiti brojne šanse koje nudi proces globalizacije.

Nekim državama i regionima je globalizacija odgovarala, išla na ruku i doprinela uvećanju njihovog bogatstva, dok je nekim drugim zemljama išla na štetu i još više produbila ekonomski jaz. Uzrok tome leži u činjenici da mogućnosti za razvoj nisu podjednako svima date. Neke zemlje su globalističke procese i prirodna bogatstva kojima obiluju, a koja su deficitarna u 21. veku, iskoristile za snažan privredni rast i jačanje svojih ekonomija.

Druge, koje pak nisu bogate energentima i ne raspolažu energetske izvorima ili nekim drugim prirodnim bogatstvima, obično se nalaze na niskom stepenu razvijenosti, nemaju visokoobrazovni stručni kadar, i ne snalaze se baš najbolje u tranzicionim procesima. Obično imaju veoma visoku stopu nezaposlenosti i brojne socijalne probleme, kao i veliki spoljnotrgovinski i platno-bilansni deficit koji obično pokušavaju da reše dodatnim zaduživanjem države, što često nije na pravi način kontrolisano i dovodi do opšte prezaduženosti zemlje.

U situaciji kada postaju ekonomski zavisne, države prvobitno gube ekonomski, a zatim i politički suverenitet. Globalizacija i pojava većeg broja subjekata međunarodnog pregovaračkog procesa, uključujući i stvaranje brojnih NVO, dodatno su otežale međunarodno pregovaranje.

Diplomatske aktivnosti su danas sve kompleksnije. Brojne su pristalice, ali i protivnici procesa globalizacije, ali ono što je sigurno jeste da kao novi društveni poredak, globalizacija ima i svoje prednosti i svoje mane.

Kao jedno od mogućih rešenja za ispravljanje grešaka globalizacije, tj. kao jedan od mogućih načina korekcije globalističkog procesa, javlja se ekonomsko i političko udruživanje zemalja na regionalnom nivou. Ovo automatski unosi novine u proces međunarodnih pregovaranja jer zemlje tako pregovaraju na multilateralnom nivou unutar regiona, ali i na multilateralnom interregionalnom nivou između različitih regiona. To se javlja kao uzrok pojave nove vrste diplomatije poznate kao „multilateralna interregionalna diplomatija”.

Ono što predstavlja posebnu osobenost globalizacije jeste da je zahvaljujući razvoju info-tehnologija i velikoj brzini razmene informacija omogućeno brzo postizanje ekonomskog uspeha, ali nažalost i brže propasti. Globalizacija po svojim karakteristikama sve više liči na takozvani „američki san”, koji omogućava brzo ostvarenje uspeha, ali i mogućnost brzog bakrota.

Bibliografija

1. Internet, <http://en.wikipedia.org/wiki/BRICS>.
2. Internet, <http://en.wikipedia.org/wiki/File:G20.svg>.

3. Internet, <http://en.wikipedia.org/wiki/NAFTA>.
4. Internet, http://sh.wikipedia.org/wiki/Evropska_unija.
5. Internet, <http://www.forbes.com/sites/bethgreenfield/2012/02/22/the-worlds-richest-countries/>.
6. Kovačević, Živorad, *Međunarodno pregovaranje*, Diplomatska akademija MSP SCG, Filip Višnjić, Beograd, 2004.
7. Prvulović, Vladimir, *Ekonomska diplomatija*, Megatrend univerzitet, Beograd, 2010.
8. Stefanović-Štambuk, Jelica, „Bilateralna diplomatija u Evropskoj uniji“, Fakultet političkih nauka, *Godišnjak 2008*, Beograd, 2008.
9. Stefanović-Štambuk, Jelica, „Multilateralizam i interregionalizam za novu arhitekturu globalne vladavine“, Fakultet političkih nauka, *Godišnjak 2009*, Beograd, 2009.
10. Veljić, Zoran, *Diplomatski protokol*, Diplomatska akademija MSP Srbije, Službeni list, Beograd, 2008.

Mirjana Dejanović, MA

GLOBALISATION, INTERNATIONAL NEGOTIATIONS AND ECONOMIC SOVEREIGNTY

ABSTRACT

Globalisation is the process that brings about controversial opinions. According to some authors, globalisation is the highest level of development of our society. However, on one hand, it has enabled economic strengthening and prosperity to some states, while to some others it has done harm and has even more deepened the economic gap between developed and underdeveloped countries in the world. The cause of that lies in the fact that not all countries have equal opportunities for development and economic growth. Some countries have used globalisation processes and energy sources they are rich in to achieve strong economic growth and strengthening of their economies. The others, which are not rich in energy substances and have no natural resources, are usually at low level of development, their unemployment rate is very high, they have numerous social problems and their foreign trade and balance of payment deficits are high, which they usually try to reduce by taking new credits. When states are becoming economically dependent they first lose their economic and then political sovereignty. Globalisation and an increasing number of factors in the international negotiating process, including the creation of numerous NGOs, have additionally made international negotiations difficult. Diplomatic activities are becoming increasingly complex and one of the possible ways for correcting the process of globalisations includes international multilateral negotiations at the interregional level.

Key words: Globalisation, international negotiations, diplomacy, neoliberalism, multilateralism, interregionalism, sovereignty.